

Kauniit teoriat ja hämmentävä käytäntö

Paperilla tiedonvälityksen riippuvuus näyttää kauniilta ja selkeältä: joku tai jotkut dominoivat, toinen pääottaa vastaan. Kaikki toimii sääntöjen mukaan, jotka ovat selkeät ainakin ulkopuoliselle tarkkailijalle. Tällaisten teorioiden rakentajien parasta päätä ovat brittitutkijat, ennen kaikkea Oliver Boyd-Barrett, Peter Golding ja Phil Harris. Käytännön tasolla riippuvuus on hämmentävämpi ilmiö - se on ehdottomasti olemassa, mutta sen tarkkojen rajojen osoittaminen on hankalaa, saati sitten analysointi.

Opetin Tanzania School of Journalismissa kaksi ja puoli vuotta. Tulin kotiin mieli täynnä kysymyksiä, nekin haparoivia; Boyd-Barrettit ja Goldingit tuntuivat perin etäisiltä, hyperteoreetikoista puhumatta. Peruskehikosta olen tutkijoiden kanssa yhtä mieltä. Mutta teorioissa tiedonvälityksen riippuvuus näyttää paljon yksinkertaisemmalta kuin todellisuudessa. Oli helpottavaa huomata, etten ole hämmentyneine mietteineni aivan yksin: samantapaisia ajatuskulkuja olen ollut havaitsevinani Göran Hedebron tuoreessa kirjassa (Hedebro 1982).

Poimin ohessa pohdittavaksi hyvin erilaisia teemoja. Toivon mukaan selkärankaa jutulle antaa seuraava toteamus, josta ei ole paljon puhuttu, vaikka liki jokainen tällä alalla

kehitysmaassa työskentelevä törmää siihen: juhlapuheissa ja virallisissa asiakirjoissa kehitysmaat julmistelevat kolonialismille ja vannovat uuden tiedotusjärjestyksen nimiin, mutta journalisminsa käytännössä ja muissa arjen tason ratkaisuisa samat maat eivät vain siedä kolonialismin jäänteitä vaan pönkittävä vanhaa tiedotusjärjestystä.

Ammatti on ideologia

Boyd-Barrettin määritelmä media-imperialismiksi kutsumastaan ilmiöstä on tietoisien epämääräinen, mutta se sopii kuvaamaan erilaisia tiedonvälityksen riippuvuuksia:

...termi viittaa tässä prosessiin, jossa tiedotusvälineiden omistus, rakenne, jakelu tai sisältö jossakin maassa on yhdessä tai erikseen ulkoa tulevan paineen kohteena yhdestä tai useammasta maasta ilman että paineen kohteeksi joutuneella maalla on mahdollisuus vastavuoroiseen vaikuttamiseen. (Boyd-Barrett 1977, 117.)

Määritelmän ongelmakohta on vastavuoroisuuden tarkentamattomuus - pelkkä määrittään tasapainoinen tiedonvaihto ei vie ilman muuta sellaiseen kaikkia osapuolia rikastavaan kulttuurivaihtoon, josta entisajan humanistit puhuivat ja jonka nimiin yhä ainakin YK-diplomaatit vannovat. Sanomien sisältö ja sen

relevanssi vastaanottajille on toki tärkeintä.

Boyd-Barrettin mukaan välineen muoto (media form) koostuu neljästä pääkomponentista: tiedon "kulkuneuvon" (communication vehicle) mallista, tuotantojärjestelyjen rakenteesta, ihannekäytäntöä säätelevistä ammatillisista arvoista ja normeista sekä välineiden sisällöistä. Jossakin yhteiskunnassa yksi komponentti muotoutuu ulkoisten paineiden mukaan, jossakin muussa kaikki. Yhteiskuntajärjestelmä siis säätelee riippuvuuden ilmenemismuodon. (Boyd-Barrett 1977, 120.)

Goldingin (1977, 291-301) mukaan professionalismi on kehitysmaissa merkinnyt tiedonvälityksen käytännön ja tavoitteiden integroitumista teollisuusmaissa dominoivaan journalistiseen kulttuuriin. Keinoja on kolme: instituutiomallien siirto, ammattikoulutus ja ammattikäytäntöä sääntelevien ihanteiden siirto. Instituutiosiirron esimerkkinä Golding tarjoaa kolmannen maailman yleisradiojärjestelmiä, jotka sopivat kolmeen pilttuuseen - Englannin entisissä siirtomaissa on BBC-malli, Ranskan siirtomaissa ranskalainen malli ja Latalaisessa Amerikassa Yhdysvaltojen malli.

Ammattikoulutus on pystytetty siirtomaissa emämaan mallin mukaan, ja aluksi emämaan asiantuntijat hoitivat myös opetuksen. Myös koulutuksen tavoitteet poimittiin emämaasta. Joitakin opiskelijoita lähetettiin teollisuusmaihin oppia saamaan. Sama peruskuvio pätee tänäkin päivänä, joskin paikan päällä tapahtuvan koulutuksen suhteellinen osuus on kasvanut. "Putken" läpäisseet oppivat paitsi alan tiedot ja taidot myös arvojärjestelmän, jolla ei ehkä ole relevanssia heidän omisa ympyröissään. UNESCO:n kaltaiset kansainväliset järjestöt ovat tulleet kouluttajaportaaseen mukaan, mutta

Goldingin mukaan ne eivät tarjoa pelastusta: poliittisille paineille herkäät järjestöt suosivat kurssitusta, jonka aihe on mahdollisimman "ammattillinen" - lue: tekninen - ja tämä on jo ammatti-ideologian ohjelmanjulistus sinällään.

**Ajoneuvo ja kuljettaja:
Made in U.K.**

Tansania on sekä tyypillinen että epätyypillinen 1960-luvulla itsenäistyneeksi Afrikan maaksi. Tyypillistä on se, että maa on köyhä ja maaseutuvaltainen - yhdeksän kymmenestä asuu maaseudulla ja moni näistä pysyvästi toimeentulominimisessä, vaikka dramaattista, otsikoihin yltävää nälkää ei maassa ole ollutkaan. Epätyypillistä taas on se, että Tansanian kehitys on ollut suhteellisen vakaata.

Maa on aidoimpia esimerkkejä afrikkalaisesta sosialismista veljeyden aatteineen, maaseudun kehittämishojelmineen, kansansivistys- ja terveydenhuolto-ohjelmineen. Vaikka talous on ollut jo 6-7 vuotta pahassa kriisissä, eikä helppoa ollut ennen tätäkään, monia ohjelmia on pantu käyntiin: yli 8000 **ujamaa**-kylää tarjoaa liki puolelle väestölle puhtaan veden ja perusterveydenhuollon, lukutaitoprosentti on kohentunut reilusti: nyt se on 80:n tuntumassa.

Tansania on maailman suurimpia kehitysavun vastaanottajamaita. Taluskriisin aikana avun tuoma riippuvuus on käynyt yhä selvemmäksi: maata kehitetään niiltä osin kuin rahoitusta saadaan ulkomailta, moni kipeä ongelma jää syrjään, koska sen hoitamiseen ei tule varoja. Asiasta ei paljon puhuta, mutta apua on koetettu koordinoida jo useampia vuosia. Uudella riippuvuudella on myös henkinen sisältönsä, joka on melko konstikkaasti tulkittavissa - yhteiskuntaan pesii laillistettu

onnenonginta ja falskius. Ja köyhyyden mitat ovat sellaiset, ettei teollistuneessa maailmassa elävä sitä hevini tajua: kansantulo reilut 1000 markkaa kansalaista kohden. Henkinen hyppy yhdestä maailman 20 rikkaimmasta maasta yhteen 20 köyhimmästä kysyy empatiaa, eikä retken onnistuminen ole sittenkään varmaa.

Tansanian tiedonvälityksen historia sopisi havaintoesimerkiksi Boyd-Barrettin ja Goldingin pohdiskeluihin. Ensimmäiset pikkulehdet perustettiin Saksan siirtomaa-aikana lähetyksasemilla, mutta tiedonvälityksen kulkuneuvon alkuperästä ei ole epäilystä: englantilainen. Britit käynnistivät välineitä myös pelkästään omilleen - Radio Tanzanian edeltäjä on tästä esimerkki, radio luotiin tarjoamaan uutisia ja viihdettä siirtomaavirkamiehille 1950-luvun taitteessa. Myös uudemmissa välineissä englantilaisen laatujournalismin ihanteet ovat olleet pohjana (ks. tarkemmin Ng'wanakilala 1981).

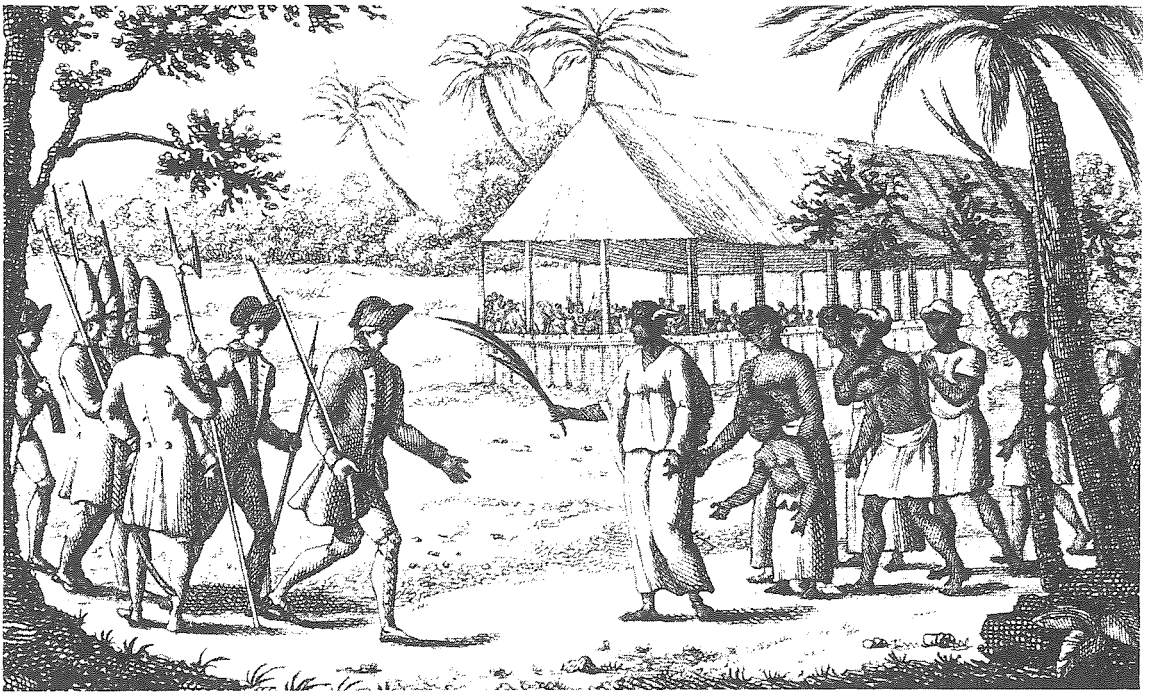
Siirtomaakausi kohteli Tansaniaa suhteellisen lempeästi, eikä 1950-luvulla voimistunut vapaustaistelu ollut niin katkera kuin monissa muissa Afrikan maissa. Itsenäisyyden puolesta kamppailevat perustivat omia välineitään, mutta yleisesti ottaen Tansania saavutti itsenäisyytensä vuonna 1961 tiedotusvälineistä huolimatta. Enemmistö niistä tuki siirtomaavaltaa, toisenmieliset olivat pieniä ja niiden jakelu heikkoa. Sansibarin saarella, Tanzanian liittovaltion toisella puoliskolla, tilanne oli hieman toinen - saarella oli koko 1900-luvun alun ajan runsas ja värikäs lehdistö, joka osallistui kamppailuun sulttaania ja siirtomaaherroja vastaan. Vallankumous vuonna 1964 vaimensi painetun sanan, eikä saarella nyt ole lehteä lainkaan (ks. Hamdani 1981).

Itsenäisyyden alussa suurimman

muutoksen kokivat radio ja heimokielillä julkaistut pikkulehdet. Radiosta piti tulla koko kansan kasvatuksen väline, ja toki myös ohjelματοiminta todella muuttui. Silti "pikku BBCn" leima istui lujassa; Herbert Schiller saa Tansaniasta tukea väittämälleen, että kerran liikkeelle lähdettyään tiedonvälityksen muotit ovat perin sitkeässä (Schiller 1969, 110). Paikallislehdet lopetettiin kansallisen yhtenäisyyden ja kansalliskieli suahilin voimistamiseksi - ja Tansania on tänä päivänä kansakunta aivan toisessa mielessä kuin useimmat Afrikan maat, jos kohta tiedotusvälineiden osuutta tähän on hankala mitata.

Nykyään moni tiedonvälityksen ammattilainen pohtii sitä, oliko paikallislehtien lopettaminen sittenkään välttämätöntä. Kiinnostus alueelliseen ja paikalliseen tiedonvälitykseen on virinnyt. Riippuvuuksista kiinnostunutta vaivaa taas se, merkitsikö päätös lakkauttaa heimokielinen paikallislehdistö myös virallista lupalappua brittityypiselle kaupunkilaiselle lehti-ihanteelle - vai oliko päättäjillä sittenkään vaihtoehtoja?

Vasta kymmenisen vuotta itsenäisyyden saavuttamisesta Tansania innostui enemmälti viestintäpolitiikasta. Presidentti Julius Nyerere hahmotteli peruslinjat vuonna 1970, kun Lonrho-yhtymän Standard-lehti kansallistettiin. Yhä uutterasti lainatun puheen mukaan Tanzanian tiedonvälityksen tulee olla julkisessa valvonnassa ja välineiden tulee palvelella yhteistä hyvää, niiden pitää olla sosialistisia, niiden tulee käydä vapaata keskustelua ja kritikoida rakentavasti hallitusta ja puoluetta; tavoitteena on demokraattinen kaksisuuntainen tiedonvälitys hallituksen ja kansan välillä; tiedonvälityksen pitää myös edistää totuutta (Wajibu wa Vyombo vya Habari, 1976). Ohjelmaa tarkennettiin puolueen

järjestämissä viestintäpoliittisissa seminaareissa. Näiden suositusten perusteella pantiin pystyyn oma journalistikoulu ja kansallinen uutistoimisto SHIHATA.

Viestintäpoliittisissa julistuksissa ei ole moittimista. Ne tukevat sekä maan poliittista linjaa, sosialismia ja omaehtoisuutta, että uuden tiedotusjärjestyksen periaatteita. **Ongelma ei olekaan ohjelmissa vaan niiden toteutuksessa tai pikemminkin toteutuksen puutteessa.** Kaarle Nordenstreng (1982, 19-36) näkee neljä varsin erilaista ja eritasoista ongelmien ydinaluetta: hallituksen ja tiedotusvälineiden välisissä suhteissa, maaseutuväestölle suunnatussa "kehityskommunikaatiossa", ulkomaan uutisten välityksessä ja journalistikoulutuksessa. Ainakin yksi ydinalue pitäisi lisätä listaan: viihde.

Mutta perusongelma on sittenkin tiedonvälityksen niukkuus ja heikko saatavuus. Tansaniassa on asukkaita reilut 18 miljoonaa. Päivälehtiä on kaksi, niiden yhteislevikki parhaina

aikoina 150 000 tienoilla, pahimman paperipulan iskiessä alle 100 000. Lisäksi toinen päivälehdistä, hallituksen äänenkannattaja Daily/Sunday News, on englanninkielinen. Englantia taitaa vain pieni vähemmistö. Puolueen lehti Uhuru/Mzalendo (Vapaus/Kansalainen, tavoitelevikki 120000) julkaistaan suahiliksi. Vain Radio Tanzania yltyä kylliin saakka, mutta viime vuosien paha paristopula on aiheuttanut sen, että kuulijakunta on kaventunut. Radion kuulijat ovat siellä missä päivälehtien lukijatkin: kaupunkien keskiluokan parissa.

Päivälehdet yltyvät kylliin vain satunnaisesti. Journalistikoulussa tehdyn pikku tutkimuksen mukaan pääkaupunki Dodomasta 40 kilometrin päässä sijaitsevaan kylään tulee Uhuru kahdesti kuussa: kerran kun koulun johtajaopettaja hakee palkat Dodomasta ja toistamiseen kun kotikyläänsä eläkepäiviä viettämään tullut entinen upseeri hakee eläkkeensä Dodomasta (Nyembela 1983).

Varsinkin sadeaikaan edes isom-

mat kaupungit eivät saa lehtiään säännöllisesti. Ongelman oireet ovat kirjavat, mutta ne voidaan panna yhden sateenvarjon alle: **infrastruktuuri huojuu tai sitä ei ole.** Paradoksaalista kylläkin, pienet yksityiset viihdeaikakauslehdet pystyvät voittamaan jakeluvaikeudet paremmin kuin päivälehdet. Niinpä uutispainotteiset lehdet keskittyvät kaupunkeihin, kun taas kyliin säännöllisimmin eksyvät lehdet ovat ristisanoja, vitsejä ja rakkaustarinoita pursuavia viihdelehtiä. Tokihan niiden jakelu onkin helpommin järjestettävissä sikäli, että ne eivät ole aikaan sidottuja - samaa numeroa myydään vuosikausia.

Päävälineet ovat julkisessa omistuksessa, mutta pienet yksityiset lehdet sallitaan. Ne ovat kannattavaa puuhaa, kunhan omistaja pystyy hankkimaan paperia; paperipula iskee pahimmin yksityisiin lehtiin. Elokuvatuotanto on julkista, elokuvatarkastus samoin, mutta jakelu ja esitys ovat yksityisten käsissä. Järjestelmä ontuu pahanlaisesti. Tansania on tuottanut tähän mennessä yhden pitkän filmin, maan pari sataa teatteria ja esitysvaunua - silloin kun toimivat - esittävät ulkomaisia filmejä. Suurin on tuonti Yhdysvalloista, Intiasta ja Hongkongista. Filmien laatu on kirjava, tarjolla on kosolti raakaa viihdettä. **Elokuva on kaupunkinurison suosituin viihdemuoto.** Televisio on vain Sansibarilla, sekin ylen opettavainen. Oma musiikkituotanto ei ole.

Radion kaupallinen kanava lähettää runsaasti musiikkia, ja pykälien mukaan siitä kolmannes saa olla ulkomaista alkuperää. Niiden rinnalla soi kotitekoinen Zaire-jazz, perinteisen afrikkalaismusiikin, Karibian ja afroamerikkalaisen musiikin jumbuttava mutta kiintoisa muunnos. Oman viihdemusiikin arvomaailma on kokonaan toinen kuin ulkomaisen.

Se puhuu työstä, oikeudenmukaisuudesta, itsenäisyydestä ja mainioista johtajista. Lukeneistonuoriso nyrpistelee, mutta "kadun" nuoriso kuuntelee innolla ritirinnan Abbaa ja Zaire-jazzia; laittomiin kasettinauhotteisiin uppoo helposti puolen kuun palkka.

Siirtomaakausi toi Tansaniaan kuten useimpiin brittien siirtomaihin valtion tiedotuspalvelun, nykyiseltä nimeltään Tanzania Information Service. Väitetään, että Tansanian journalismin säyseä perussävy juontaa juuri "PR-perimästä", siitä että tiedotuspalvelun toimittaja tottui kuuntelemaan, kun päälliköt puhuivat.

Journalistinen vapaus, onko sitä?

Tansanian tiedonvälityksen migreeni sananvapaudesta on mainio esimerkki Goldingin pohtimasta ongelmasta: journalistit ovat omaksuneet ammatti-ihanteekseen liberalistisen sananvapauden, joka on etäällä sekä siirtomaakauden perimästä että ujamaa-sosialismista.

Sananvapauskysymykset ovat kaikkialla ikuisuusasioita, ja Tansanian tapauksessa ne heijastavat myös maan vaikeaa tilannetta. Kuilu periaatteiden ja käytännön välillä on melkoinen ja talouskriisin pahetessa byrokraatit ovat tulleet yhä arkanahakaisemmiksi kritiikille.

Osittain ongelma kuitenkin kytkeytyy ammattifilosofiaan. **Journalistit ovat omaksuneet sananvapauden periaatteet lainatavarana, itsestäänselvyytenä.** Tästä on esimerkkejä sekä niukassa ammatillisessa keskustelussa että myös pikku tutkimuksessa, joka tehtiin Tanzania School of Journalismissa (Mboya & Mkwawa & Kilimwiko 1982). Yhtä lukuunottamatta kaikki 15 haastateltua journalistia vanhoivat läntisen sananvapauden nimiin ja kokivat, että Tansanian tilanne on vääristynyt;

"journalistit ovat byrokratian äänitorvi" ja "byrokratia kohtelee tiedonvälittäjiä kiusankappaleina".

Kyse on osaksi koulutuksesta - journalistien peruskoulutuksen tulisi olla paljon parempi. Ennen kaikkea heillä pitäisi olla järjestelmällistä tietoa journalismin teoreettisista perusteista. Osaksi journalismin vahvasti angloamerikkalaiset käytännöt tukevat sananvapauskäsityksiä. Ne rakentuvat samoille perusolettamuksille.

Perimmältään ristiriita kuitenkin heijastelee kolonialismin perujen kompleksisuutta, eikä se poistu pelkästään koulutusta kohentamalla, joskin osa ongelmista sillä haihtuisi. Infrastrukturi on peräisin siirtomaajalalta, ja sen perintö on paljon vahvempi kuin uuden järjestelmän tuoma sosialistinen pintakiilto.

Tämä hipaisee yhtä kehitysmaiden tiedonvälityksen kipupisteistä: niiden pitäisi niukkoine resursseineen tarttua melkoiseen urakkaan, kehitellä oloihinsa sopiva tiedonvälitysjärjestelmä, kenties toisenlainen kuin missään muualla maailmassa tähän saakka. Tästä ei selvitä pelkällä siirtomaakauden perunkirjoituksella. Eivät auta edes uudet ehkä demokraattisemmin toimivat vaihtoehtokanavat. Tiedonvälityksen perusfilosofian selvittelyyn pitäisi liietä aikaa - tilanteessa, jolloin alan vähät ammattilaiset ovat nääntyä päivärutiinien ja byrokratian pyörittelyyn.

Lisäselitys viestintäpolitiikan epäjohtonmukaisuuksiin on se, että tiedonvälitys ei ole politiikantekijöiden tärkeitä intressialueita. Maassa on paljon peruskysymyksiäkin ratkaisematta. Viestintäpolitiikka on yhteiskunnallisen suunnittelun "harmaata aluetta", johon puututaan silloin tällöin, ei johdonmukaisesti. Journalismi ei houkuttele vähälukuista lukeneistoa; vapaustaistelun aikana ehkä oli toisin, mutta 60- ja 70-lu-

vulla toimitukset täytyivät pikku byrokraateista, jotka lisäksi omaksuivat journalismin perusteet kantapäähän kautta tai lyhyillä kursseilla.

Matkailujournalismia

Niin maailman köyhimpiä maita kuin onkin, Tansania on pannut painoa tavallisen ihmisen asioille. Yksi presidentti Nyereren ahkerimmin lainattuja lausumia lienee: "Muut pyrkivät kuuhun, me pyrimme tavoittamaan kyliemme ihmiset." Myös maaseutujournalismi (rural journalism, rural communication) on saanut huomiota. Yrityksiä tavoittaa kylien ihmiset tehtiin ennen kaikkea 1970-luvulla, jolloin pantiin pystyyn pari massakampanjaa terveydenhuollossa, aloitettiin tehostettu lukutaidon opetus ja rakennettiin opintopiirijärjestelmä (ks. Ng'wanakilala 1981, 88-91). Useimmiten kampanjoissa pyrittiin yhdistämään joukkotiedotus ja muut tiedonvälityksen muodot - muuan tiedonvälityksen keino olivat khanga- ja kitenge-kankaat, tansanialaisen naisen kansallispuvun osat, joihin painettiin iskulauseita.

Tuorein yritys tavoittaa maaseudun ihmiset ovat ns. maaseutulehdet (rural papers), joita nyt on puolisen tusinaa. Idea on tuttu muista kehitysmaista. Nämä kuukausijulkaisut ovat lukutaitokampanjoita tukevia tekstejä, ne puhuvat terveydenhuollosta ja hygieniasta, mutta välittävät myös alueellisia ja kansallisia uutisia.

Maaseutulehtien laadussa on kosolti parantamista. Konstikkaampi ongelma on kuitenkin ilmiö, jolle maaseutulehdistä vastaavat ovat antaneet nimen "matkailujournalismi":

Tällä hetkellä näyttää siltä kuin esitystapakin pyrkisi pikemminkin kansainvälisyyteen kuin jonkinlaiseen maanläheisyy-

teen maaseudun omista asioista kerrottaessa. Tämä osoittaa, että maaseutulehtien tekijät ovat kaupunkihenkisiä ja pysyvät ulkopuolisina yrittäessään raportoida maaseudun tapahtumista. Näin he päätyvät ketään vakuuttamattomaan tyyliin niin kerronnassa kuin sisällön valinnassa. (Kimaro 1981, 34.)

Maaseutujournalismi ei siis syntynyt-kään, vaikka maaseutulehdet syntyivät. Sisällön valintakriteerit ja esitystapa ovat vanhanaikaisia - aivan yhtä selvästi yhdensuuntaista ei Dar es Salaamin journalismi tänään enää ole.

Maaseutulehtien levikit ovat Tansanian oloissa melkomoiset, suurimmalla 100.000, muilla 25.000 kappaletta. Kuitenkin maan todellinen maaseututiedotusväline on Radio Tanzania. Sen ohjelmia ei voi pitää mobilisoivina, vaikka ne ovatkin opetushenkisiä. Ohjelmapolitiikka on varsin varovaista ja sekä ohjelmien aiheet että tekotapa ovat kaupunkilaisempia kuin monissa teollistuneissa maissa. Ei ole resursseja hankkia juttuja, tietoliikenneyhteydet ovat kurjat ja tiet olemattomat monissa osissa maata.

Kaupunkilaisuus on myös heijastumaa hallinnon Dar-keskeisyydestä, jota esimerkiksi pääkaupungin siirroilla on pyritty ratkomaan. Tanzania peri siirtomaakaudelta vahvan hallinnon keskityksen - se oli siirtomaavallan jatkumisen tae. Järjestelmää vahvistettiin itsenäisyyskaudella pitkään, koska haluttiin lujittaa kansallista yhtenäisyyttä. Nyt on henki toinen. Silti hajasijoitusajattelu tuskin on kypsytynyt hyväksymään alueellisen tai paikallisen radiotoiminnan.

Maaseutujournalismiin liittyy myös perinteinen viestintä - sekä meidän kliseekäsitystemme mukainen rummunpäristys, tanssi ja tarinankeskeminen että nyanssoidummat muodot. Zimbabwealainen tiedotustutkija Chen Chimutengwende irvailee, että

afrikkalaisen tiedotustutkimuksen liturgiaan kuuluu kirjoittaa artikkelin alkuun ylistys perinteisen tiedonvälityksen merkityksestä ja unohtaa asia sen jälkeen. Perinteisen tiedonvälityksen varaan voisi rakentaa kiehtovia tiedonvälitystapoja, mutta unelmat odottavat toteuttajaansa.

Tämän päivän maaseutujournalismi on yksinkertaisesti maantieteen pohjautuvaa journalismia: tiedonvälitystä periferiassa asuville ja siksi ilman muuta myös vähemmän tärkeää.

Kouluesimerkki epätasapainosta

Vaikka **imbalance**-käsite onkin varsin epämääräinen tutkimuksen mittatiku, Tansanian tapaus on eritoten ulkomaanuutisissa ja journalistikoulutuksessa selvä, valittiinpa epätasapainon ulottuvuudet miten hyvänsä. Ulkomaanuutiset ovat täysin ulkomaisten lähteiden ja melkein täysin läntisten lähteiden varassa, näkökulmat ovat uutisissa hyvin läntisiä, pääkirjoituspolitiikassa on vinoutumaa paikkailtu eturintamaideologian mukaisilla kommentoilla, uutissivuilta ei juuri muuta löydä kuin "kovia" uutisia sen paremmin kuin radion uutislähetysistäkään (ks. tarkemmin Nordenstreng 1982).

Lähes kaikki ulkomaille koulutukseen lähtevät tansanialaiset journalistit lähtevät länteen, olipa kyse perus- tai jatkokoulutuksesta. Kenties tätäkin kiintoisampaa on, että **alkuvuosien selvä "afrikkalainen leima"** on Tanzania School of Journalismin opetusohjelmasta kadonnut. Koulutusta kehiteltäessä sellaiset aiheet kuin Afrikan historia, afrikkalainen ajattelu ja Afrikan kirjallisuus ovat joko kadonneet tai vähentyneet huikeasti (ks. Kivikuru 1982). Opetusohjelma sopisi pape-riensa puolesta mihin tahansa englantilaiseen polytekniseen kouluun,

joka antaa kaksivuotista Diploma-koulutusta; suunnitelmien ja käytännön opetuksen välinen ristiriita on toki Tansaniassa paljon suurempi kuin brittikouluissa.

Nykyisen TSJ:n koulutusohjelman mukaan journalisti on käsityöläinen. Sama ajattelu heijastuu jatkokoulutuksessa - ja tämä on melkein yhtä tärkeää kuin peruskoulutus maassa, jossa journalistien koulutustaso on alhainen.

Ammattikoulutuksen malli on yritetty sopeuttaa Tanzania School of Journalismiin niin, että koulutus näyttäisi "oikealta". Koulutuksella tarkoitetaan yksinkertaisesti käytäntöjen siirtämistä uudelle journalistisukupolvelle; työkaluja käytäntöjen kritiikkiin ei koulutus anna.

Mutta onko tansanialaisilla ollut vaihtoehtoja? Uutisvälityksessä voimavarojen vähäisyys ei ole tekosyy vaan osa journalismin arkea. Ja Tansanian ulkomaille mielivien journalistien on mentävä opiskelemaan sinne, missä stipendejä on tarjolla. Noidankehä on siinä, että halukkaita on eniten läntisiin koulutuslaitoksiin, jotka tunnetaan parhaiten. Kansainyhteisömaiden ja Yhdysvaltojen koulutusjärjestelmät myös tuottavat Tansaniaan "istuvia" arvosanoja, diplomeja ja Master's-tutkintoja.

Pahinta solmua selitykset eivät avaa: voivatko teollistuneen lännen journalismi-ihanteet omaksuneet ammattilaiset kehittää omalle maalleen omaa journalismia, tansanialaista tiedonvälityksen mallia?

Aikapommi: nuorisokulttuuri

Tansanian surkea talous ei ole estänyt ilmiötä, joka tunnetaan monista muista kehitysmaista - läntisen nuorisokulttuurin tuloa. Tansanialainen yhteiskunta on melko suljettu, ja hitaasti on läntinen viihdeteollisuus maahan tullutkin. Mutta vaikka

Tansania on saanut "aikalisää", maa ei ole pystynyt käyttämään sitä. Tansania on tänään yhtä valmistautumaton ylikansallisen viihteen maihinnousuun kuin muut Afrikan maat kymmenisen vuotta sitten.

Tähän saakka ulkomainen viihde ei juuri ole päässyt kaupunkeja pitemmälle; kylien asukkaat eivät vaikuta siitä innostuneilta mutta miten kauan? Ajanvietteen tarve on suuri maaseudulla. Osaksi ulkomainen aines lienee keskittynyt kaupunkeihin huonon jakeluverkon vuoksi, ei sisällöllisistä syistä. Kieli on tietysti yksi leviämisen este: ulkomainen viihde tulee maahan englanniksi, mitä taas väestöstä vain murto-osa ymmärtää. Toisaalta brittipäinen koulutusjärjestelmä tukee tulokasta. Perusfilosofia on ei toki identtinen mutta samansuuntainen.

Tansaniassa kuten monissa muisakin kehitysmaissa viihdeteollisuuden ilmiasu on raaka ja paljas. Tansaniaan päättyy massakulttuurin kuluneimpia tuotteita, väkivaltaa ja klisheitä tulvehtien. Ristiriita on räikeä - sokeria ei kaupoista löydä, naiset kuolevat anemiaan yksipuolisen ruuan vuoksi, mutta nuoret metsästävät merkkifarkkuja ja jonottavat tuntikausia nähdäkseen Bruce Lee -elokuvan.

Entäs sitten?

Tansanian tilanne sopii niin hyvin Boyd-Barrettin ja Goldingin kaavoihin, että se menettää kiinnostavuutensa. Mallit eivät selitä paljon.

Käytännössä riippuvuus on kaoottinen elämys. Kehitysmaassa perusasiat kietoutuvat aivan toisen käsitemäärjelmän asioihin tai pikku-seikkoihin. Ulkopuolinen ei helposti oivalla, että yksi sanomalehtien lukijakunnan laajentamisen tae olisi kunolla toimiva autonrengas. Tai että ulkomaanuutisten valikointikriteerit

määräytyvät melko paljon yhden ainoan rikkiäisen telex-koneen tempuista. Tai...

Välineiden ja voimavarojen puute on kehitysmaassa niin syvälinen ongelma, että sitä ei monin kerroin turvattuun teollisuusmaan elämänmenoon tottunut äkkiseltään tajua. Esimerkiksi Tansanian televisiottomuus on hegemonia-kiemuroihin piintyneelle perin vaikea asia: pitäisihän sinne televisio saada, jotta maa pysyisi henkisesti kontrollissa. Mutta mistä tulisivat TV-miljoonat, kun kansa pitäisi ruokkiakin? Ja millä rahoilla saataisiin kallis koneisto lähettämään järkevää ohjelmaa, kun Sansibarilla jo kuorotkin alkavat kyllästyä ilmaiseksi laulamiseen? Vaihtoehdot ovat kehitysmaassa karskit.

Tuntuu kuin rahan ja resurssien puute olisi teollisuusmaiden tutkijoiden mielestä vain yksi ongelma muiden joukossa, kontrolloitavissa jos tahtoa riittää. Käytännössä elettynä se on masentava ellei peräti musertava ongelma. Moni uupuu yrittämään, kun kaikesta on pula.

Tokihan Tansaniassa tehdään ideologisperiäisiä ratkaisuja tiedonvälityksestä. Resurssien vähäisyyttä käytetään niiden kilpenä. Mutta kaikki ratkaisut eivät ole harkittuja. Paljon juontaa surkeasta suunnittelusta, laiminlyönneistä, typerästä byrokratiasta. Nämä ovat järkevän työn esteitä missä tahansa yhteiskunnassa, mutta kehitysmaassa ne saattavat käydä suhteettomiksi. Tutkijat eivät joko ole havainneet tätä tai pitävät ilmiötä merkityksettömänä.

Yhtä kaikki, teorioissa riippuvuus on järjestelmä, elettynä se on järjestettömien irrallisten ilmiöiden päällejuoksua. Tässä on todella iso ero.

Tiedonvälityksen ongelmat ovat osa yhteiskunnan kehittymättömyyttä. Vaikka tiedotuskoneisto on so-

putettu ujamaa-ajatteluun, substanssi periytyy siirtomaa-ajalta. Syntyy suunnitelmien ja toteutuksen ristiriita, joka on aina ja kaikkialla olemassa, joissakin asioissa isompänä, joissakin pienempänä. Tämä vaihtelukin hämää ulkopuolista.

Toinen selitys pesii koulutusjärjestelmissä. Omaehtoista tansania-laista tiedonvälitystä tuskin syntyy niin kauan kuin koulutuksen mallit tulevat ulkoa. Asia on konstikas ja arka. Koulutuksen sisältö on melkoinen osatekijä esimerkiksi niihin kulttuurisiin alemmuudentuntoihin, joita lukeneisto potee ja jotka osaltaan vaikuttavat siihen, että oman journalismin halutaan muistuttavan esikuvia "kehittyneessä" lännessä. "Kun aloitin oppikoulun, käteeni pantiin lusikka ja sanottiin, että sormin syöminen on sivistymätöntä. Miten minä uskaltaisin pitää ngoma-rummuista ja Zaire-jazzista, kun olen tottunut tuomitsemaan kaiken täläläisen kehittymättömänä jo koulun alkuvuosista lähtien", pohti tuttava keskusteltaessa lukeneiston vierasperäisestä musiikkimausta.

Fred Fejes (1981, 281-289) on - kieltämättä hieman ylioteoreettisin ja -radikaalein äänenpainoin - kritikoitunut tiedonvälityksen riippuvuusteorioiden kehittymättömyyttä. Fejes syyttää riippuvuustutkimusta päänäpääntymistä; esimerkiksi ylikansallisten yhtiöiden merkitystä on hänen mukaansa liioiteltu ja kansallisten tekijöiden merkitystä vähätelty. Tansanian tapaukseen Fejesin kritiikki puree hyvin; ylikansallisilla ei tähän riippuvuuteen ole osaa eikä arpaa. Fejes sanoo myös, että riippuvuusteorioiden ovat enemmän malleja kuin todellista vahvaa teoriaa. Myös tässä tekee mieli liittyä Fejesin tukijoukkoihin. Boyd-Barrettin ja Goldingin tarkastelu on eleganttia, vilpittöntä ja perin juurin eurooppalaista!

Tansanialaiset tiedonvälittäjät eivät tunne riippuvuustutkimusta kovinkaan paljon - mistäpä erityisalan kirjallisuutta maahan saataisiin, kun perusteoksetkin puuttuvat? Mutta ne, jotka tuntevat, eivät ole siitä erityisen innostuneita. Syitä riittää, mutta yksi on perusteltu: kehitysmaassa "puhdas" teoria ilman edes sovellutuksia avaavaa horisonttia tuntuu ylellisyydeltä. Periaatteessa vaatimukseen on helppo yhtyä, onhan konkreettisuus hyvän teorian tunnusmerkki.

Mutta käytännössä ongelma ei poistu. Eurooppalainen tutkija ja afrikkalainen tiedonvälittäjä, kädet pursuten käytännön ongelmia, antavat eri sisällön kummallekin käsitteelle. Toiselle opastus kameran käyttöön on valokuvauksen tekniikkaa, toiselle teoriaa. Toinen pyrkii määrittelemään ja ottamaan "haltuunsa" mutkikkaan yhteiskunnallisen ilmiön, toinen on nääntyä paineisiin, jotka lukitsevat arkirutiinitkin. Jos itse joutuu kirjoittamaan juttunsa käsin, koska toinenkin toimituksen kirjoituskoneista on hajonnut eikä varaosia ole, pohdiskelut uuden teknologian muassaan tuomista riippuvuuksista eivät tunnu järin innostavilta.

Kirjallisuus

BOYD-BARRETT, Oliver. Media imperialism: towards a framework for the analysis of media systems. Teoksessa CURRAN, James, ym. (ed.). *Mass communication and society*. London, Arnold, 1977, s. 116-135.

FEJES, Fred. Media imperialism: an assessment. *Media, Culture and Society*, 3(1981):3, s. 281-289.

GOLDING, Peter. Media professionalism in the Third World: the transfer of an ideology. Teoksessa CURRAN, James ym. (ed.). *Mass communication and society*. London, Arnold, 1977, s. 291-308.

HAMDANI, Mariam. Zanzibar newspapers 1902-1974. Tanzania School of Journalism, Diploma thesis. Dar es Salaam, 1981.

HEDEBRO, Göran. *Communication and social change in developing nations*. Iowa State University Press, 1982.

KIMARO, Muasho. The northern rural press: Tujielimishe - Case study. Tanzania School of Journalism, Diploma thesis. Dar es Salaam, 1981.

KIVIKURU, Ullamaija. Curriculum development: An exercise without an end. Some remarks based on the TSJ experiences. A paper prepared for the third joint seminar on journalism education and practice in Tanzania, Moshi, December 14, 1982.

MBOYA, Fidelis & MKWAWA, Jumanne & KILIMWIKO, Lawrence. The functions and the role of the press in Tanzania. A case study. Tanzania School of Journalism, Diploma thesis. Dar es Salaam, 1982.

NG'WANAKILALA, Nkwabi. *Mass communication and development of socialism in Tanzania*. Dar es Salaam, Tanzania Publishing House, 1981.

NORDENSTRENG, Kaarle. Tanzania and the New Information Order: a case study of Africa's second struggle. A report prepared for UNESCO, September 1982.

NYEMBELA, George. Mass communication project. A case study of Hombolo village in Dodoma region. Tanzania School of Journalism, Diploma thesis, 1983.

SCHILLER, Herbert I. *Mass communications and American empire*. New York, Augustus M. Kelley, 1969.

Wajibu wa Vyombo vya Habari (The role of the mass media). Dodoma and Dar es Salaam, Department of National Guidance, Party Headquarters, 1976.

OHJEITA KIRJOITTAJILLE

Puhtaaksikirjoitetut käsikirjoitukset toimitetaan kahtena kappaleena päätoimittajalle tai toimitussihteerille. Käsikirjoituksen ensimmäiselle sivulle on merkittävä nimen ja osoitteen lisäksi oppiarvo, virka-asema ja toimipaikka Numeron kirjoittajia -palstaa varten.

Artikkeliosastossa julkaistaan empiirisiä, teoreettisia tai metodologisia kirjoituksia.

Katsauksia-osastossa julkaistaan esim. erittelyjä käynnissä olevasta tutkimustoiminnasta tai kiinnostavasta kirjallisuudesta, haastatteluja ja muita ajankohtaisia kirjoituksia.

Petiittiosastossa julkaistaan vaihtelevaa materiaalia keskustelupuheenvuoroista kirja-arvosteluihin ja pieniin alaa koskeviin uutisiin.

Kirjoitusten ulkoasusta on huomattava:

Käsikirjoitusliuskan tulisi sisältää korkeintaan 28 riviä.

Kuviot ja taulukot on ladontateknisistä syistä laadittava erilliselle paperille. Kuvioiden on oltava puhtaaksi piirrettyssä muodossa.

Lähdeviitteet sijoitetaan kirjoituksen sisään sulkeisiin siten, että ensimmäiseksi tulee kirjoittajan sukunimi, sitten kirjoituksen painovuosi ja viitauksen sivunumerot, esim. (Hemánus & Tervonen 1980, 110-115). Erilaisia selitettäviä alaviitteitä on syytä välttää.

Arvosteltavista kirjoista annetaan seuraavat tiedot: kirjoittajan nimi, kirjan nimi, (julkaisusarja), painopaikka, kustantaja, painovuosi ja sivumäärä.

Lähdeluettelot liitetään kirjoituksen loppuun otsikolla kirjallisuus. Keskustelupuheenvuorojen yhteydessä ei lähdeluetteloita julkaista, vaan tarpeen vaatiessa on tiedot mainittava itse tekstissä. Luettelo laaditaan tekijän sukunimen mukaisessa aakkosjärjestyksessä. Lähteestä mainitaan tekijän sukunimi (versaalilla), etunimi, teoksen nimi, painopaikka, (kustantaja) ja painovuosi, esim.: HEMANUS, Pertti & TERVONEN, Ilka. Objekttiivinen joukkotiedotus. Helsinki, Otava, 1980. Aikakauslehtiartikkelista ilmoitetaan tekijän ja artikkelin nimen lisäksi julkaisun nimi, vuosikerta, ilmestymisvuosi, lehden numero ja sivunumerot, esim.: EWEN, Stuart. Massakulttuuri, narsismi ja sodan moraalitalous. Tiedotustutkimus 4(1981):2, s. 37-52.